
UDK 811.263.42-053.2

81'342.2

81'23-053.2

Prethodno priopćenje

Višnja Josipović Smojver
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Hrvatska

EMA, NINA I EMANINA: ANALIZA SLUČAJA BLIZANAČKOG GOVORA

SAŽETAK

U ovom radu opisuje se govor para jednojajčanih blizanki, izvornih govornica hrvatskoga jezika u razdoblju između njihove dvije i pol i tri godine života. Autorica se osvrće na leksičku, morfološku, sintaktičku i fonološko - fonetsku razinu analize, uspoređujući dječje iskaze zabilježene u ovoj fazi razvoja s iskazima iz razdoblja kada su djevojčice počinjale govoriti. Također se upozorava na manifestaciju specifičnih obilježja blizanačkog diskursa u govoru ispitanica. Primjećuje se da je jedno dijete nešto naprednije u verbalnom izražavanju, a drugo u općenitoj izražajnosti govora, koja se postiže prozodijskim i paralingvističkim sredstvima. Iznescena zapažanja predlažu se kao smjernice za opsežno znanstveno istraživanje na nacionalnoj razini i s tim u vezi ističe se potreba da se osnuje hrvatska udruga za istraživanje blizanačkoga govora.

Ključne riječi: *dječji govor, blizanački diskurs, usvajanje jezika, hrvatski jezik, jezična ontogeneza*

UVOD

U ovom radu opisuje se govor para jednojajčanih blizanki, autoričnih kćeri, Eme i Nine u dobi između dvije i pol i tri godine. Sustavnije prikupljanje materijala za ovaj članak započeto je 7. lipnja 2003, kada su djevojčice imale točno trideset mjeseci, a završeno je u studenome iste godine. Prikazana analiza blizanačkog govora temelji se, dakle, na zapažanjima u vezi s njihovim govornim, odnosno jezičnim razvojem u navedenom razdoblju, iako je za opis pojedinih pojava u toj fazi neizbježno i pozivanje na jezični i govorni razvoj koji je tome prethodio.

Ema i Nina su psihofizički zdrave djevojčice, izvorne govornice hrvatskoga jezika. Kao što je tipično za blizance, rođene su nešto prije vremena, u 36. gestacijskom tjednu i provele su kraće razdoblje u inkubatoru. To je proteklo bez ikakvih utvrđenih psihofizičkih posljedica na njihov razvoj. Ema je jednu minutu starija od Nine i od samog je početka, uključujući i prenatalno razdoblje, nešto krupnija. Njihova fizička sličnost, odnosno različitost u velikoj mjeri ovise o individualnoj procjeni promatrača: nekima su "potpuno iste", a drugi tvrde da su sasvim različite. Najuža rodbina složna je u konstataciji da su karakterom različite: Ema je "tatina", a Nina "mamina curica". A što je s govorom?

U tekstu koji slijedi pokazat će se primjeri nekih općepoznatih univerzalnih obilježja dječjega govora i njihovo manifestiranje u hrvatskome. Na ovome mjestu važno je napomenuti da za hrvatski jezik, kad je blizanački govor u pitanju, koliko je autorici poznato, nema objavljenih sustavnih lingvističkih studija¹. Također će se analizirati manifestacije tzv. blizanačke jezične situacije (cf. Savić, 1980) u govoru hrvatskih ispitanica. U primjerima koji se odnose na obilježja uočena u govoru obiju djevojčica govorit će se o njima zajedno, a za pojedina individualna obilježja, na koja ću se osvrnuti i zasebno u kasnijem dijelu teksta, bit će izričito naznačeno odgovarajućim inicijalom koja se djevojčica navodi. Krajnji je cilj ovog rada predložiti smjernice za opsežno istraživanje na nacionalnoj razini, koje bi moglo dovesti do zanimljivih znanstvenih spoznaja, kako o blizanačkome hrvatskom tako i o blizanačkom govoru te jezičnoj ontogenezi općenito.

OPĆA OBILJEŽJA GOVORA ISPITANICA

Na ovom ću se mjestu ukratko osvrnuti na opća obilježja govora mojih blizanki na svim relevantnim jezičnim razinama. Prije toga valja samo napomenuti da su djevojčice dosad prošle sve uobičajene faze razvoja dječjeg govora, utvrđene i opisane u literaturi još od doba Jakobsona (1941)².

Najjednostavnijim se čini početi leksičkom razinom, na kojoj je napredak u ovoj fazi Eminog i Nininog razvoja vjerojatno najuočljiviji. Još u razdoblju neposredno prije njihova drugog rođendana postalo je nemoguće bilježiti sve riječi koje koriste, pa se dnevnik njihova govora tada sveo na

bilježenje zanimljivih novosti u njihovu izražavanju na ostalim razinama. Nakon izvršene druge godine života slijedio je pravi leksički bum. U leksičkom fondu djevojčica otad se neprestano javljaju sve vrste riječi, za razliku od prethodne faze, kada u pravilu nije bilo gramatičkih riječi poput veznika, zamjenica i pomoćnih glagola, kao ni apstraktnih imenica ili rečeničnih priloga. Takve riječi, ako su se i pojavljivale, uglavnom su bile ograničene na fragmente tekstova dječjih pjesmica, u kojima su usvojene u sklopu određenih prozodijskih cjelina, po svoj prilici bez razumijevanja.

U ovoj fazi govor Eme i Nine obiluje najraznovrsnijim riječima, kao što su, npr. "sebičan", "rezervni", "pauza", "terapija", "ultrazvuk", "zapravo", "možda", "uopće", "pitam se" - dakako, u odgovarajućim fonetskim oblicima, koji će se razmatrati u kasnijem dijelu ovog rada. Na repertoaru djevojčice imaju i jednu psovku, pokupljenu iz nepoznatog izvora, koju znaju upotrijebiti u savršeno ispravnom pragmatičkom kontekstu i koju su roditelji odlučili iskorijeniti ignoriranjem, jer su se ostale metode pokazale ne samo neuspješnima već i kontraproduktivnima. U toj razvojnoj fazi, onomatopeje i reduplikacije, koje su bile karakteristične za ranije razdoblje, ustupaju mjesto "pravim" riječima. Tako djevojčice sada koriste glagole poput "tuširati" i "fenirati" umjesto ranijih izraza "*ši-ši*" i "*fu-fu*", a pridjev "ružan", odnosno prilog "ružno" sada se koriste umjesto ranijeg izraza "*a-a*"³. Isto tako se sada koriste glagoli "pasti" i "udariti" umjesto ranijega "*bum*", a "papati" i "jesti" umjesto "*njam-njam*". Valja spomenuti i pragmatičke izraze poput "dobar dan", "laku noć", "bok", "dobar tek/ također", "hvala/molim" i "sretan rođendan".

Ukratko, leksički fond Eme i Nine na ovom je razvojnom stupnju dovoljno velik da im uz trenutačni stupanj sintaktičke i pragmatičke zrelosti omogućava relativno visok stupanj kreativnosti u izražavanju. Obogaćenje vokabulara dovelo je i do napuštanja nekih ranijih neverbalnih strategija. Tako je, npr. zabilježeno da je Nina u 22. mjesecu u jednoj situaciji htjela utjecati na Emu da odgovori potvrdno na neko mamino pitanje, pa joj je primila glavicu i njome klimala u znak željene Emine potvrde. U sadašnjem razdoblju, međutim, djevojčice i te kako znaju verbalno izražavati naredbu tipa "ti reci to i to".

Spomenuta kreativnost manifestira se i u tvorbi izmišljenih riječi. Kada se igraju da govore engleski izmišljaju svoje riječi, koje najčešće zvuče kao reduplicirane riječi nekog nejezika. Za tim svojim "riječima" znaju posegnuti i u šali, kada ih odrasli gnjave uobičajenim pitanjima na koja im se ne da odgovarati. Tada, recimo, na pitanje "Kako ti se zove mama?" odgovaraju neriječima kao "*buki-buki*", popraćenima glasnim smijehom. Treba, međutim, istaknuti da se tu ne može govoriti o zasebnome jezičnom sustavu, kakav je više puta opisan kod blizanaca, jer se ovdje radi o poigravanju tvorbom izoliranih riječi, bez uočljivih tragova nekog karakterističnog sintaktičkog ustroja.

S morfološkoga gledišta, promatrano se razdoblje može okarakterizirati kao razdoblje naglog razvoja fleksije. Sklanjanje imenica, počeci kojega su zabilježeni već u 23. mjesecu života, sada je sustavno i obuhvaća sve padeže⁴. Pravilno sklanjanje zbirnih imenica još nije usvojeno, pa se tako imenica "djeca"

morfološki tretira kao množina imenice ženskog roda na -a, s instrumentalom "**decama**". To podsjeća na još jednu pojavu u vezi s gramatičkim rodом. Kod muških imena, koja bi kod sklanjanja trebala slijediti žensku paradigmatu, primjerice, *Ivo*, rod se interpretira kao srednji. Zgodan primjer nalazimo u pitanju zabilježenom više puta kod obje djevojčice: "*Mama, kako je Ivo **pevalo** kad je **bilo malo**?*" (Kako je Ivo pjevao kad je bio mali?) Ovaj primjer ujedno pokazuje da su sada glagoli podvrgnuti sustavnoj fleksiji. Njihovo redovito konjugiranje predstavlja znatan napredak, ako se uzme u obzir da su još u 27. mjesecu bilježeni primjeri bez fleksijskih nastavaka kod glagola, kao npr. "*Ja **dija pep!***" (Ja diram "pec", tj. nešto vruće!) Oblike za perfekt i futur sada djevojčice također tvore ispravno, koristeći odgovarajuće nastavke. Neispravni oblici mogu se još čuti u slučajevima uopćavanja neobilježenih paradigmatu, kao u sljedećim primjerima: "*On je sad već **umejo***." (On je sad već umro.); "*Lejo je **pledijo***." (Leo - mačak - je preo.) Slično tome, u imperativu glagoli "oprati" i "peći" kako u oblicima prezenta tako i u imperativu slijede paradigmatu glagola na -ati: "*op(l)am*" = operem, "*op(l)aj*" = operi; "*pecam*" = pečem, "*ispecaj*" = ispeci. Posvojni pridjevi, koji su prvi put zabilježeni u ispravnom obliku u 24. mjesecu ("tetin"), sada se redovito tvore. U sustavu su prisutni i posvojni oblici izvedeni od osobnih zamjenica, "moj", "tvoj" i sl., što je značajan napredak u usporedbi s ranijom fazom, preciznije 22. mjesecom, kada je odgovor na pitanje "*Čije je ovo?*" bio "*ja*". U ovom kontekstu zanimljivo je upozoriti i na postojanje, ali pogrešnu uporabu posvojnog pridjeva "svoj": "*Mama, donesi mi **svoga medu!***" (= moga medu); "*Mama, evo ti **svoja***" (= tvoja) kava. To, međutim, nimalo ne iznenađuje, jer pravilna uporaba toga posvojnog oblika ponekad predstavlja problem i odraslima, a da ne govorimo o strancima koji uče hrvatski. I kod tvorbe plurala djevojčice ponekad imaju istih problema koje u našem jeziku muče strance: medo i zeko su u množini "*medovi*" i "*zekovi*", a množina za lava je "*lavi*".

Morfološki opis govora Eme i Nine završit ću jednim morfonološkim biserom. "*Čokobaladna nanica*" je izraz za čokoladnu bananicu. Umetanjem početnog sloga jedne riječi unutar druge ovaj primjer neodoljivo podsjeća na tvorbu riječi u jezicima kalupske (templatske) morfoprodukcije.

Na sintaktičkoj razini ovo razdoblje karakterizira redovita uporaba složenih rečenica, zavisnih i nezavisnih, povezanih odgovarajućim veznicima. Radi ilustracije sintaktičkog napretka ostvarenog tijekom pola godine, usporedimo po jedan iskaz svake djevojčice zabilježen sa 27 mjeseci (primjeri 1 i 2), s po jednim analognim iz 33. mjeseca (primjeri 3 i 4):

27 mjeseci:

- (1) N: "*Mimi, odi tam njam-njam. Mimi, av-av njam-njam.*" (= "/Baka/Mimi, idi tamo i jedi. Ako ne budeš jela, doći će ti pas i pojest će ti ručak" Interpretacija: Bako, vrati se za stol i jedi. Mene pusti na miru!)

- (2) E: "Mama, odi tam cici; ja kaka." (= "Mama, idi tamo sjesti; ja kakam." Interpretacija: /za vrijeme hranjenja/: Pusti me sada, prestani me hraniti, jer kakam!)

33. mjeseca:

- (3) N: "Mama, ti idi tamo i kuhaj. Nemoj biti zločesta i mene gnjaviti."
 (4) E: "Mama, ako meni nećeš dati dudu, onda ću ja vikati."

Posebno valja upozoriti i na redovitu uporabu najrazličitijih veznika svih vrsta. Obje djevojčice sada redovito koriste i pomoćne glagole, kao u sljedećim primjerima (5 i 6):

- (5) E: "Mama, ja **sam** mislila da **si** ti otišla na posajo. Mama, kad ja **budem** velika, ja **ću** raditi na fasku. Ja **ću** učiti studente engeski." (30 mj.)
 (6) N: "Je li doša teta? Kada će doći teta?" (30 mj.)

Još u 28. mjesecu analogne rečenice izgledale su ovako:

- (7) E: "Mama, Nina mene **bum**." (= "Nina me je udarila")
 (8) N: "Ja **jeka** mami ja boma **bum-bum**." (= "Rekla sam mami da sam bacala balon.")

Kao što se vidi iz prethodnih primjera, na osnovi složenosti sintaktičkih konstrukcija, za govor Eme i Nine u promatranoj razvojnoj fazi može se reći da je na prilično visokom stupnju sintaktičke ustrojenosti. Ono što ga, međutim, sintaktički bitno razlikuje od govora odraslih prvenstveno je neispravan poredak riječi. Sljedećih deset primjera (9-18) može poslužiti za ilustraciju:

- (9) N: "Ti videt ćeš **ja** ću kako baciti." (Vidjet ćeš kako ću ja baciti.) - 30 mj.
 (10) N: "Ja ću **mame** pokaj." (Ja ću pokraj mame.) - 30 mj.
 (11) E: "Teta, ja **tu** sam." (Teta, ja sam tu.) - 30 mj.
 (12) E: "Idi po **dole** dudu." (Idi dolje po dudu) - 31 mj.
 (13) E i N: "Ja **ne** se sećam." (Ja se ne sjećam.) - 32 mj.
 (14) E: "Kad idemo **ona** u kolica?" (Kad idemo u ona kolica? tj. druga) - 33 mj.
 (15) N: "To kupio **ko** je?" (Tko je to kupio?) - 33 mj.
 (16) E: "Baka, je **doba** Dagica." (Baka Dragica je dobra.) - 34 mj.
 (17) E: "Pokaj **ja** tebe sedim." (Ja sjedim pokraj tebe.) - 34 mj.
 (18) N: "Vidiš da Blanka **ne** se penje na stol." (Vidiš da se Blanka ne penje na stol.) 35 mj.

Takav se poredak riječi najvjerojatnije može dovesti u vezu s redosljedom teme i reme u rečenici. U svim navedenim slučajevima djeca

propuštaju ključnu riječ staviti na odgovarajuće, sintaktički istaknuto mjesto u rečenici, što je najčešće početni ili završni položaj. Zanimljivo je da Ema i Nina ključnu ulogu takvih riječi izražavaju **prozodijskim** sredstvima, prvenstveno rečeničnim naglaskom, umjesto stavljanjem na istaknute položaje u sintaktičkoj konstrukciji. Analogno ovome, neispravan poredak riječi uočava se i unutar imenskih fraza: "*teta ona*" (= ona teti), "*Gle, beba mala!*" (= Gle, mala beba!). Kao što bi se moglo očekivati, djeci je teško naučiti i ispravan poredak uzastopnih klitika: "*Tata je me umio*" (Tata me je umio), "*Nemoj ga mi oteti.*" (Nemoj mi ga oteti). Ipak, najslikovitije primjere karakterističnog poretka riječi (ili barem onoga što djeca doživljavaju kao riječi) nalazimo u dvjema omiljenim pjesmicama mojih djevojčica: "*Baba visi mala*" (Visibaba mala)⁵ i "*Oko maca ide tebe*" (Ide maca oko tebe).

Osvrnimo se sada na obilježja izgovora i s tim u vezi na neke karakteristične fonološko - fonetske pojave. Za početak treba primijetiti da djevojčice sada posjeduju potpun fonemski inventar hrvatskoga jezika. Tu, međutim, treba biti oprezan u vezi s fonemom /r/, koji ima ponešto specifičan status. On se, naime, u govoru Eme i Nine još fonetski ne realizira ničim što bi se moglo svrstati u uobičajeno polje disperzije hrvatskoga /r/. S tim u skladu, svatko će primijetiti da djevojčice još "ne znaju reći r, nego kažu l." Ipak, na temelju snažnog argumenta može se ustvrditi da je /r/ na fonološkoj razini prisutan u sustavu. Ako se, naime, pomnije sluša izgovor u riječima kao "riba" ili "ruka", može se čuti specifični "l", koji je za razliku od realizacije "redovitoga" [l], apikalno-labijalan. Drugim riječima, djevojčice pri izgovoru toga glasa vrškom jezika ostvare kontakt s gornjom usnom. Tako se lik iz *Teletubbies*, Lala, izgovara "običnim" [l] u oba slučaja, za razliku od intervokalnoga likvida u imenu Lara, koji je apikalno labijaliziran. Takvu interpretaciju potvrđuje i poznati Crystalov *fis-efekt* u sličnim slučajevima. Kada netko pokuša djevojčice ispraviti i učiti ih da kažu "riba" umjesto "liba", one se ljute, tvrdeći da ne kažu "liba" nego "liba", pri čemu je, dakako, razlika u njihovu izgovoru tih dviju riječi upravo u navedenom fonetskom detalju, apikalno - labijalnom ostvarenju laterala u riječi "riba". Kao što je tipično za dječji govor u toj dobi, slogotvorni /r/ stvara još veće teškoće od "običnoga", pa ga Ema i Nina redovito realiziraju kao [i]: "*tibuh*" (trbuh), "*piljavo*" (prljavo), "*stipati*" (strpati), "*vit*" (vrt). Još jedno očekivano, univerzalno obilježje izgovora u promatranoj dobi jest pojednostavljenje konsonantskih skupina, pri čemu se mogu uočiti tri osnovne strategije: izostavljanje jednog konsonanta iz skupine: "*deca*" (djeca), "*Segulica*" (Snjeguljica), "*dokol*" (doktor); metateza: "*tipčica*" (ptičica), "*fask*" (faks); asimilacija: "*umonda*" (umorna), u ovom slučaju kombinirano s metatezom. Ima slučajeva da ispravni i jedan ili dva neispravna oblika koegzistiraju u sustavu istog djeteta. Tako, primjerice, ime prabake Magde djevojčice najčešće izgovaraju kao *Maga* ili *Madga*, ali kada prabaka inzistira, Nina (ne i Ema!) zna reći i *Magda*. Isto tako Ema za nokte najčešće kaže "*noki*", rjeđe "*notki*", ali ponekad i ispravno, "*nokti*". Prisutno je još jedno općenito fonetsko obilježje dječjega govora: izrazito umekšan izgovor afrikata /č/ i /ć/ i frikativa /š/ i /ž/, što

u ovom kontekstu, radi tipografske jednostavnosti, nije označavano odgovarajućim simbolima međunarodnoga fonetskog alfabeta, nego se podrazumijeva.

Ustaljenjem potpunog fonemskog inventara u toj razvojnoj fazi nestala je i potreba za učestalim konsonantaskim i vokalskim harmonijama i reduplikacijama, koje su u početnim govornim fazama bile najuočljivije obilježje izgovora. Tako se sada pomalo nostalgično prisjećamo nekih davno napuštenih riječi koje su bile primjeri navedenih pojava: "*Tititata*" (Trakošćan), "*pep*" (pec), "*lukak*" (lutak), "*gokovo*" (gotovo); *Ama* (Ema). Samo jedna riječ iz te kategorije zadržala se trajno kao alternativna, afektivno obojena riječ za plišanog među: "*muma*". Inače, kao strategija, konsonantska se harmonija još uvijek nije posve izgubila, nego je se može i dalje uočiti kao još jedan, doduše recesivni, način izgovora teških konsonantskih skupova, kao u riječi "*mikokon*" (mikrofon).

U vezi sa strukturom sloga, osim navedenog pojednostavljenja konsonantskih skupina, koje je u krajnjoj analizi motivirano težnjom prema poželjnom ustrojstvu sloga, treba navesti i redovito korištenje protetskoga /j/, očito da se izbjegne slog bez pristupa: "*Justalija*" (Australija), "*jekipa*" (ekipa), "*vidijo*" (vidio), "*pajuk*" (pauk), *Pajula* (Paula), "*kajuč*" (kauč). Paradoksalno, međutim, tamo gdje /j/ treba biti, izostavlja se, vjerojatno hiperkorektno: *Osipović* (Josipović).

Glede prozodijskih obilježja moguće je sa sigurnošću ustvrditi da su intonacijske konture vezane za pojedine pragmatičke situacije prisutne od samog početka govora kod Eme i Nine. Već na prvoj stranici dnevnika njihova govora upozoreno je na karakterističnu **nisko-uzlaznu** melodiju u situaciji kada djevojčice govore o nečemu što se ne smije raditi: *Neeee! Neeee!* Kao što će biti objašnjeno poslije u vezi s razlikama između Eme i Nine, uporaba intonacije u izražajne svrhe razvijenija je kod Eme. U svakom slučaju, u današnjoj fazi može se ustvrditi da djevojčice posjeduju nekakav intonacijski sustav s prepoznatljivim inventarom melodija. Ono što posebno prozodijski karakterizira govor Eme i Nine u toj fazi jest duljenje, izrazito **otezanje** jezgrenog sloga, koje je vjerojatno srazmjerno stupnju afektivnosti govora u danoj situaciji. To je zatezanje najizrazitije kada djeca govore "mazno": "*Gdje je moja duuuuda?*", "*Ja tebe jaaaako volim.*"

Već je u vezi sa sintaksom spomenuto da djevojčice neispravan poredak riječi na neki način kompenziraju ispravnim rečeničnim akcentom, npr. "*Pokraj ja tebe sedim.*" Zanimljivo je, međutim, primijetiti da se naglasak postiže kombinacijom duljenja i pridruženog visokog tona na jezgrenom slogu. Što se tiče tonskog kretanja karakterističnog za hrvatski kao jezik leksičke prozodije, nesigurno je iznositi bilo kakve tvrdnje o njegovoj prisutnosti i uporabi u govoru Eme i Nine. Ovdje se valja pozvati na Yip (2002:304), koja konstatira da nisu provedena sustavna istraživanja koja bi jasno isticala neku određenu fazu u fonološkom razvoju, u koju se može smjestiti početak uporabe leksičkih tonskih kontura u navedene svrhe. Na trenutke se, doduše, čini da se u govoru Eme i Nine naziru nekakvi leksički prozodijski uzorci kod pojedinih riječi, ali se onda

pokaže suprotno, kada se npr. "skakati" i "kakati" izgovore homofono, kao "kakati", s pridruženim visokim tonom na prvome slogu, bez jasne razlike u tonskom kretanju između dviju riječi. Ono što pogotovo komplicira situaciju i onemogućuje bilo kakve tvrdnje s tim u vezi jest činjenica da su djevojčice u svojem svakodnevnom okruženju najviše izložene kajkavštini. Dadilja, tata, jedna baka i prabaka su kajkavci, kod kojih se ionako ne može govoriti o standardna četiri "akcenta". U svakom slučaju, za bilo kakve tvrdnje s tim u vezi potrebno je provesti opsežno znanstveno istraživanje na velikom broju ispitanika.

Na kraju, za prozodiju Eme i Nine zanimljivo je primijetiti da djevojčice rado i lako pamte tekstove pjesama (dječjih i ostalih), ponekad očito i bez potpunog razumijevanja. Spontano zapamte prozodijske cjeline, čak kada se radi o engleskom tekstu, iako ih nitko nikada još nije eksplicitno učio engleski. Muzikalne su i rado pjevaju, pa se tako na njihovu repertoaru, uz mnogobrojne fragmente najrazličitijih pjesama, može naći i desetak integralnih tekstualnih cjelina od najmanje jedne potpune strofe. Dvije od njih su na engleskome ('Twinkle Twinkle Little Star' i 'Baa-baa Black Sheep'), a četiri imaju i po nekoliko strofa ('Avanture maloga Juju', 'Sjela baba na balon', 'Leptiriću šarenčiću' i 'Pazi dobro ribaru').

BLIZANAČKI DISKURS

Podaci o obilježjima blizanačkoga govora nasuprot govoru neblizabnačke djece iznenađujuće su oskudni u lingvističkoj literaturi, jer su istraživanja te teme razmjerno neuobičajena i redovito su rađena na malim uzorcima. Jedan od glavnih razloga zasigurno treba tražiti u nizu problema vezanih uz tzv. "blizanačku situaciju." Primjerice, vrlo je teško, ako ne i nemoguće, tehnički kvalitetno snimiti tipičan blizanački diskurs u kojem istodobno sudjeluje oboje djece, koja često govore istovremeno, bore se za riječ i nadvikuju se, pa je iz takve snimke teško razaznati tko je što rekao. Osim toga, realno gledano, majka malih blizanaca, kojoj su spontane govorne reakcije djece najdostupnije, zapravo je sretna ako preživi napore dvostrukog majčinstva i povremeno nađe vrijeme za osnovne fiziološke funkcije poput spavanja. Stoga se od nje ne može očekivati da će se u fazi koja je za razvoj dječjega govora najzanimljivija moći posvetiti sustavnom bilježenju podataka, a još manje znanstvenom istraživanju.

U svakom slučaju, iz podataka koje na temelju istraživanja za srpski jezik na jednom malom uzorku daje Savić (1980), želim na ovome mjestu izdvojiti četiri obilježja blizanačkoga govora koja se čine relevantnima za opis govora Eme i Nine. Prvo, pojam "ja" i s njim povezani odgovarajući jezični indikatori (posvojni oblici i sl.) kod blizanaca se u pravilu javljaju nešto kasnije nego kod druge djece, ali je proces njihova usvajanja kraći. (cf. Savić, 1980:180). Kao najvjerojatniji razlog kasnijeg pojavljivanja tih izraza navodi se općenito kašnjenje blizanaca u početku govornog razvoja zbog sklopa

izvanjezičnih faktora vezanih za blizanačku situaciju. Međutim, pojačana potreba za definiranjem i izražavanjem individualnosti najvjerojatniji je razlog bržeg usvajanja izraza vezanih za individualnost. S gledišta govornog razvoja Eme i Nine u ovom kontekstu treba primijetiti da je prvi put zabilježena upotreba zamjenice "ja" kod Nine u 23. mjesecu, u situaciji kada se odlučno opirala cijepljenju i vikala "*Ja neću!*" Otad se kod Nine ta zamjenica čuje stalno, dok je Ema još nekoliko mjeseci nakon toga sebe spominjala imenom. Najzanimljivije je da su i nakon pojave osobnih zamjenica obje blizanke, sve do nedavno, rabile pojam **Emanina**, koji se odnosio na njih dvije kao par.

Drugo obilježje blizanačkoga govora na koje upozorava Savić (ib.) jest razvijenija uporaba **usmjerenoga** govora u odnosu na neusmjereni ili poluusmjereni. I to obilježje logički proizlazi iz blizanačke jezične situacije, u kojoj sudionici diskursa (kojih je najčešće više od dvoje) obično imaju potrebu eksplicitno osloviti onoga kome se obraćaju. S time u vezi, ovdje treba reći da usmjereni govor od početka Emi i Nini ne predstavlja nikakav problem.

Nadalje, rezultati istraživanja koje prikazuje Savić (ib.) navode na zaključak da blizanci pokazuju veći stupanj **prilagodljivosti** u uključivanju i isključivanju iz diskursa. Teško je reći kakve su Ema i Nina u tom pogledu u usporedbi s djecom koja nisu blizanci, ali gledajući njih kao par, teško da se može govoriti o visokom stupnju takve prilagodljivosti. Naprotiv, u njihovom diskursu ponekad se uočava prava ljubomorna borba za riječ, ne samo između njih dvije, nego i s drugim sugovornicima. Tako se od obje često može čuti: "*Šuti, sad ja govorim!*" Savić (ib.) tvrdi da se ta navodna prilagodljivost kod blizanaca razvija na štetu gramatičke vještine, za što se također može reći da je suprotno s podacima za Emu i Ninu, ako se uzme u obzir prilično visoka ocjena njihove gramatičke vještine iznesena u prethodnom poglavlju.

Na kraju, Savić (ib.) uočava zakonitost o **specijalizaciji** jednog blizanca u govornoj vještini, a drugog u nekom drugom području, primjerice u motorici. Jedino što se u tom smislu za Emu i Ninu može sa sigurnošću ustvrditi jest da je Nina u cjelini u govoru naprednija od Eme, jer se svi novi oblici kod nje u pravilu nešto ranije pojave, ali zato Ema od početka govori znatno izražajnije, koristeći bogatiji prozodijski repertoar i širi raspon paralingvističkih izražajnih sredstava. Ima izrazito bogatu mimiku i gestikulaciju, što je popraćeno čak uočljivijim varijacijama u boji glasa. Imajući to na umu, promatrači su više puta u šali primijetili da je Ema "rođena glumica", a jednom je prilikom nakon vrste dramatičnog monologa nazvana i Hamletom.

ZAKLJUČAK

Budući da su utemeljena na govoru samo jednog para blizanaca, zapažanja iznesena u ovom radu bilo bi pogrešno shvatiti kao generalizacije o blizanačkom govoru, o usvajanju hrvatskoga jezika ili o dječjem govoru općenito. Ona su zamišljena tek kao smjernice i poticaj za eventualna buduća istraživanja navedene teme. S obzirom na neistraženost i neopisanost hrvatskoga

blizanačkoga govora, na ovome mjestu također želim upozoriti na potrebu da se osnuje udruga za istraživanje blizanačkoga govora, prema uzoru na takvu udrugu u Australiji (<http://www.twins.org.au>). Recimo da je u studenome 2003. već za to pokrenuta inicijativa na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Ako bi zamišljeni projekt zaživio i eventualno prerastao do nacionalne razine, moglo bi se provesti i opsežno lingvističko istraživanje, koje bi možda donijelo zanimljive znanstvene spoznaje o blizanačkome hrvatskom, o blizanačkom govoru i jezičnoj ontogenezi općenito.

REFERENCIJE

Crystal, D. (1986). *Listen to Your Child*. Harmondsworth: Penguin.

<http://www.twins.org.au>

Jakobson, R. (1941). *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*. Uppsala: Almqvist-Wiksell.

Savić, S. (1980). *How Twins Learn to Talk*. London: Academic Press.

Yip, M (2002). *Tone*. Cambridge University Press.

BILJEŠKE

1. Ovdje izuzimam moguće opise slučajeva govorne patologije, koji nisu predmet interesa ovog rada.
2. Za sažet, ali iscrpan opis tih faza vidjeti Crystal (1986).
3. Usporediti sadašnje iskaze: "*Neću se tuširati!*", "*Nemoj sušiti kosicu!*" s ranijima: "*Ši-ši ne!*" i "*Fu-fu ne!*"
4. U 23. mjesecu prvo su zabilježeni oblici partitivnoga genitiva u kombinaciji s imperativom "*Daj ___!*": "*Daj meca (mesa)/ tita (sira)/ boma (bombona)* i sl.
5. Neovisno o tekstu ove pjesmice, koji je vjerojatno prvobitno krivo interpretiran kao tekst o nekakvoj babi, djevojčicama je pojam cvijeta visibabe poznat, a ipak ga na slici identificiraju kao "*baba visi mala*".

Višnja Josipović Smojver
Faculty of Philosophy, University of Zagreb
Croatia

EMA, NINA, AND EMANINA: A CASE ANALYSIS OF THE SPEECH OF TWINS

SUMMARY

This paper describes the speech of a pair of identical twins, native speakers of Croatian, in the period between their two and two-and-a-half years of age. The author looks at the lexical, morphological, syntactic, phonological and phonetic levels, comparing the children's utterances noted at this stage with the utterances from the period when the girls were just beginning to talk. The paper also deals with the manifestation of some specific features of twin discourse in the speech of the subjects. It is observed that one child is somewhat more advanced in verbal communication, while the other one is superior in terms of general expressiveness of speech, which is achieved by prosodic and paralinguistic means. The observations made here are suggested as guidelines for a comprehensive study on the national level, and the author stresses the need for the foundation of a Croatian association for the research of twin speech.

Key words: *child speech, twin discourse, language acquisition, Croatian, language ontogenesis*
